

ПЕДОЛОГІЧНА СПАДЩИНА ПРО ВИВЧЕННЯ ДИТИНИ У СИНЕРГЕТИЧНОМУ ВИМІРІ

Постановка проблеми. Одним із найважливіших результатів освіти повинна бути здатність молодих людей бути вільними у своєму виборі та спроможність нести особисту відповідальність за власний добробут і добробут суспільства. Це може бути реальним за умови, якщо молодь засвоює соціальні навички і практичні вміння, що забезпечують її соціальну адаптацію в умовах мінливого світу й соціальну стабільність. Це означає, що не готові знання й уміння, а також фіксовані методи і правила навчання й виховання є запорукою успіху у досягненні поставлених освітніх цілей. Потрібні нові стратегії мислення, що будуть визначати нові підходи до пізнання нестабільності, криз та сприяти створенню засобів керування ними. Серед таких нових підходів у науці багато уваги приділяється синергетиці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Багато вчених, серед яких І.Добронравова, В.Лутай, С.Ситько, В.Кремень, Л.Бевзенко, С.Кримський, В.Бех, М.Кузьмін, займаються дослідженням питань синергетики, яка є транс-дисциплінарним утворенням, тому що “вона наводить мости між різними дисциплінами, не руйнуючи їхньої дисциплінарної визначеності і не змішуючи специфічності тих характеристик систем, що само організуються, які виступають як їхні контрольні параметрів і параметрів порядку. Єдність методологічних підходів особливо важливо, коли предметом розгляду є людина – місце перетину всіх природничих наук і гуманітарних наук. А саме таку ситуацію ми маємо в освіті, коли знання мозкових процесів і психологічних установок сприйняття і розуміння однаковою мірою

важливі при виробленні освітніх стратегій. Тепер загальний науковий підхід до цих проблем розкриває нові можливості їх розв'язання” [1].

Мета статті. Саме такі спроби поєднання наук у вивченні дитини намагалися зробити представники педології (Л.С.Виготський, М.Я.Басов, П.П.Блонський, І.А.Соколянський, О.Р.Лурія, О.С.Залужний та ін.). Теоретико-методологічну основу педології як інтегрованої науки про дитину складала анатомія, фізіологія, психологія, антропологія, етнологія та етнографія, а метою педагогіки на той час було забезпечення шляхів, форм і методів формування дитини на цій теоретико-методологічній основі.

Метою нашого дослідження є спроби знайти концепти синергетичного підходу до вивчення дитини у педологічній спадщині минулого століття та використати деякі педологічні засади в питаннях, що розглядаються сучасною синергетикою.

Результати дослідження та їх обговорення. Деякі вчені у своїх працях з синергетики стверджують, що після кожного руйнування процес іде в бік прогресу, маючи на увазі не тільки соціально-історичні та культурні процеси, а й процеси, що відбуваються у людському пізнанні й світогляді. Цю гіпотезу ще на початку минулого століття спробували обґрунтувати О.Р.Лурія та Л.С.Виготський, які в 1931-1932 роках провели цікаве дослідження розвитку пізнавальних процесів, на основі якого обґрунтували суспільно-історичну природу основних форм пізнавальної діяльності людини. Вони довели, що “зрушення в цій діяльності відбуваються під впливом соціальної і культурної революції, що пізнавальні процеси змінюються зі зміною умов суспільного життя і оволодіння знаннями” [4; 3].

Таким чином, можна зробити висновок про взаємозв'язок змін, що відбуваються у суспільстві та змін природи основних форм діяльності окремої людини.

У синергетики є свій власний предмет дослідження – системи відкритого типу, ведучим принципом існування яких є самоорганізація,

яка здійснюється на основі постійної та активної взаємодії її зі зовнішнім середовищем. Відповідно до цього як колектив, так саме і людину можна розглядати як сінергетичну систему, зокрема людина – це складна відкрита система, що володіє унікальними внутрішніми можливостями для саморозвитку особистості та розкриття творчого потенціалу.

Так у своїх роботах П.П.Блонський наголошував, що дитина – це активна істота, яка постійно шукає собі зайняття, тому дорослі мають сприяти або допомагати їй порадами у виборі матеріалу для самостійної роботи. Це доводить про доцільність створення проблемних ситуацій у навчанні й вихованні, оскільки нормальний стан роботи людського мозку – це критичний стан, при якому відбувається самоорганізація.

Отже, освіта – це процес не “отримання готових знань”, а “конструювання власного потенціалу знань та вмінь, світогляду”, звідси однією з основних завдань школи є озброєння учнів вмінням та навиками самоосвіти.

Ідучи за Павлівською школою, І.А.Соколянський зробив висновок, що “джерелом поведінки (діяльності) особистості являється сама особистість, в ній самій, в її організмі заховані ніби всі можливості, з яких повстає вся найскладніша поведінка особистості. Джерелом поведінки не є лише одна якась система в організмі, а весь організм в цілому разом з оточенням, в якому він перебуває, тобто все фізичне й суспільне середовище, що оточує організм” [5, с. 11],

Враховуючи величезний вплив соціофактору на особистість, українські педологи ретельно досліджували проблеми формування, розвитку колективу, зокрема дитячого. З точки зору сінергетики можна додати, що й окремий член колективу (атрактор) впливає на розвиток колективу.

Отже, людський колектив є об'єктом дослідження, що потребує особливого вивчення, особливих методологічних ставлень.

За основні ознаки колективу педологи обирали дві – взаємодію та спільну реакцію. Тільки в вищих формах людських колективів легко визначити й третю ознаку – наявність спільної мети, до якої спрямують члени даного колективу. Грунтуючись на цих ознаках, вони визначали колектив як групу взаємодіючих осіб, що спільно реагують на ті або інші подразники.

“Вивчення взаємовідносин окремої дитини й дитячого колективу з оточенням, вивчення оточення з одного боку, й властивостей нервової системи з другого, – ось що стоїть перед педагогами, як цілком конкретне завдання, яке треба розв’язати для того, щоб зрозуміти поведінку так окремої дитини, як і поведінку дит. колективу” [2, с. 43].

Ступінь організованості колективу без сумніву впливає на його розвиток, а звідси на становлення окремої особистості. Складною проблемою для педагога є часто невміння розрізнити організованість від дисциплінованості, бо він сприймає дисципліновану групу за найбільш організовану, коли та зовсім не в змозі виконати найпростіших завдань, що потребують тієї чи іншої форми загальноколективної дії.

Для перевірки стану організованості колективу з погляду сінергетики та педології, можна запропонувати створити біфуркацію (проблемно-конфліктну ситуацію), вплив якої повинен бути резонансним на колектив на окрему особистість. Крім цього керівник або педагог має передбачити декілька найоптимальніших варіантів розв’язання поставленої проблеми перед колективом. Проаналізувавши дані після біфуркації, педагог може зробити висновки щодо складу й розвитку колективу.

У процесі навчання й виховання дітей у колективі використовуються різні методи для стимулювання пізнавально-розумової діяльності учнів, існує багато класифікацій цих методів. Сінергетичний підхід у класифікації методів навчання намагався відтворити О.С.Залужний у своїй роботі “Закони навчання”. Він вказував, що жодна класифікація методів навчання не відповідає дійсності, бо не існує

методу, який би зустрічався у чистому вигляді (н-д, дослідний, ілюстративний, лекційний, екскурсійний та ін.), тому що ніяка методика не відповідає фізіологічним властивостям дитячої нервової системи.

Таким чином, ми маємо орієнтувати наші методи навчання на фізіологічні особливості дітей, якщо ми хочемо розробити найраціональнішу систему методів навчання й виховання.

Особливо важливу роль у житті особистості відіграє її відношення до своєї професійної діяльності, оскільки фактори, що обумовили вибір певної професії, можуть визначити не тільки успішність її професійного злету, а й самозадоволення у житті.

Особливим напрямком діяльності педологічної служби була професійна орієнтація. Педологічні лабораторії, кабінети проводили профосвіту (знайомство зі світом професій, вимогами, що висуваються до людей певних професій), профконсультування (інформування про конкретні професії, про можливості їх одержання), профвідбір (визначення відповідності професії, що вибирається, за допомогою тестування залежно від психофізіологічних особливостей дітей, випробування їх у вправності на практиці тощо).

Правильне виявлення професійних інтересів та нахилів є важним прогностичним фактором задоволення професією у майбутньому, тому нам би не завадило успішно здійснювати профорієнтацію і профвідбір за нахилами й здібностями юнаків та дівчат.

Висновки. Досвід людства застерігає від надмірної зарозумілості при проведенні критичного аналізу до способу мислення попередньої епохи, тому що без попередників неможливий був би сучасний рівень розвитку науки та культури. Педологи вивчали дитину як цілісність, розробляли генетичний принцип, згідно якого розвитком дитини можна керувати лише за умови, коли педагог розуміє вихідні дані та вміє передбачати ймовірні варіанти розвитку дитини.

Тільки історична обмеженість не дала можливості педології піднятися до наукового синтезу різноманітних знань про дитину, одержаних іншими науками.

Отже, необхідно відмовитися від частини старих гіпотез та змінити центральну парадигму освітньої діяльності (стара адаптаційна повинна поступитися гуманістичній або критично-креативній), для цього необхідно почати відродження педології на розширеній основі нових людинознавчих наук для формування нової методологічної культури, що буде сприяти вирішенню багатьох національних і навіть глобальних проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Добронравова І.С. Філософія науки і синергетика освіти / І.С. Добронравова // Вища освіта України. – 2003. – № 2. – С. 7 – 12.
2. Залужний О.С. Вчення про колектив: методологія / О.С.Залужний. – Харків: Держ.вид-во Укр. – 1929. – 223 с.
3. Катаєв З.С. Деякі синергетичні аспекти функціонування освіти як соціального інституту / З.С. Катаєв, О Шамровський // Вища освіта України. – 2003. – № 2. – С. 65 – 67.
4. Ніколенко Д.Ф. Педологія: питання теорії і практики / Д.Ф. Ніколенко // Рад. освіта. – 1988. – № 42. – С. 2 – 3.
5. Соколянський І.В. Про поведінку особистості / І.В.Соколянський // Рад. освіта. – 1925. – № 4. – С. 7 – 20.

АНОТАЦІЯ

Литвина Ю.С. Педагогічна спадщина про вивчення дитини у синергетичному вимірі. У статті зроблено спроби знайти концепти синергетичного підходу у вивченні дитини в педологічній спадщині та доведено доцільність використання засад педології у процесі формування нової методологічної культури.

Ключові слова. Синергетика, педологія, формування дитини, концепти синергетичного підходу, колектив, парадигма освітньої діяльності.

АННОТАЦИЯ

Литвина Ю.С. Педологическое наследие об изучении ребенка в синергетическом измерении. В статье сделана попытка найти концепты синергетического подхода в изучении ребенка в педологическом наследии и доказана целесообразность использования основ педологии в процессе формирования новой методологической культуры.

Ключевые слова. Синергетика, педология, формирование ребенка, концепты синергетического подхода, коллектив, парадигма образовательной деятельности.

SUMMARY

Lytvyna Y.S. Pedological heritage about child's study in synergetic measurement. In the article efforts are made to find concepts of synergetic approach in the child's study in pedological heritage and proved appropriation of pedology basis usage in new methodological cultureforming process.

Key words. Synergetics, pedology, the formation of the child, concepts of synergistic approach, the staff, the paradigm of educational activities.